

בראשית פרק כה

(ז) ואלה ימי שני חיי אברהם אשר חי מאת שנה ושבעים שנה וקמש שנים:

(ח) ויגוע וימת אברהם בשיבה טובה זקן ושבע ויאסף אל עמיו:

(ט) ויקברו אתו יצחק וישמעאל בניו אל מערת המכפלה אל שדה עפרן בן צחר החתי אשר על פני ממרא:

(י) השדה אשר קנה אברהם מאת בני חת שמה קבר אברהם ושרה אשתו:

(יא) ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו וישב יצחק עם באר לחי ראי: ס

רש"י בראשית פרשת חיי שרה פרק כה פסוק יא

(יא) ויהי אחרי מות אברהם ויברך וגו' - נחמו תנחומי אבליים.

תלמוד בבלי מסכת סוטה דף יד עמוד א

ואמר רבי חמא ברבי חנינא, מאי דכתיב: אחרי ה' אלהיכם תלכו? וכי אפשר לו לאדם להלך אחר שכינה? והלא כבר נאמר: כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא! אלא להלך אחר מדותיו של הקדוש ברוך הוא, מה הוא מלביש ערומים, דכתיב: ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם, אף אתה הלבש ערומים; הקדוש ברוך הוא ביקר חולים, דכתיב: וירא אליו ה' באלוני ממרא, אף אתה בקר חולים; הקדוש ברוך הוא ניחם אבליים, דכתיב: ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו, אף אתה נחם אבליים; הקדוש ברוך הוא קבר מתים, דכתיב: ויקבר אותו בגיא, אף אתה קבור מתים

רמב"ם הלכות אבל פרק יד הלכה א

מצות עשה של דבריהם לבקר חולים, ולנחם אבליים, ולהוציא המת, ולהכניס הכלה, וללוות האורחים, ולהתעסק בכל צרכי הקבורה, לשאת על הכתף, ולילך לפניו ולספוד ולחפור ולקבור, וכן לשמח הכלה והחתן, ולסעודם בכל צרכיהם, ואלו הן גמילות חסדים שבגופו שאין להם שיעור, אף על פי שכל מצות אלו מדבריהם הרי הן בכלל ואהבת לרעך כמוך, כל הדברים שאתה רוצה שיעשו אותם לך אחרים, עשה אתה אותן לאחר בתורה ובמצות.

רמב"ם הלכות אבל פרק יד הלכה ז

יראה לי שנחמת אבליים קודם לבקור חולים, שנחום אבליים גמילות חסד עם החיים ועם המתים.

רדב"ז הלכות אבל פרק יד הלכה ז

[ז] יראה לי שנחמת אבליים וכו'. אם לא שאמרה רבינו הייתי אומר איפכא דבקור חולים קודם שיש בו כאילו שופך דמים דאמר רב דימי כל המבקר את החולה גורם לו שיחיה ונחמת אבליים לית ביה חד מהני:

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן מ

יא' ניחום אבליים ע"י הטעלעפאן/הטלפון/ ובדבר אם מקיים מצות נחום אבליים ע"י הטעלעפאן, הנה בנחום אבליים איכא תרתי ענינים חדא לטובת אבליים החיים שהם טרודים מאד בצערם מחוייבין לדבר על לבו ולנחמו שבשביל זה הרי ג"כ מחוייבין לילך לביתו למקום שהוא נמצא, ושנית לטובת המת כדאיתא בשבת דף קנ"ב א"ר יהודה מת שאין לו מנחמין הולכין עשרה בנ"א = בני אדם = ויושבין במקומו ומסיק עובדא דמת שאין לו מנחמין שבכל יומא הוה דבר ר' יהודה בי עשרה ותיתבי בדוכתיה ואיתחזי ליה בחלמו דר' יהודה וא"ל תנוח דעתך שהנחת את דעתי, הרי ממילא ידעין דכשיש מנחמין איכא בזה גם טובת המת, ומטעם זה כתב הרמב"ם בפ"ד מאבל ה"ז יראה לי שנחמת אבליים קודם לבק"ח = לבקור חולים = שנחום אבליים גמ"ח עם החיים ועם המתים, ופשוט שאירי הרמב"ם כשידוע לו שיש שם מי שיעשה צרכי החולה דאל"כ אף שיש שם בנחמות אבליים תרתי ואפילו היה יותר מזה היה צריך לילך אל החולה דפק"נ = דפקוח נפש = דוחה כל המצות, ואף ת"ת = תלמוד תורה = שא"ר יוסף במגילה דף ט"ז שגדול מהצלת נפשות מ"מ דוחין ת"ת ואפילו של רבים להציל נפש מישראל, אבל כוונת הרמב"ם הוא דמצד חשיבות המצות מצד עצמן הרי נחום אבליים קודם מבק"ח שאית בה תרתי שלכן כשליכא ענין פק"נ שידוע שיש שם מתעסקין שעכ"פ חייב כל אחד לבקר החולה צריך לילך לנחם האבליים ול"ק כלום מה שהקשה הרדב"ז מהא דבק"ח יש בו ענין פק"נ, ואולי סובר הרדב"ז דמאחר דאיכא לפעמים בבק"ח ענין פק"נ יש להאדם להקדים תמיד בק"ח קודם נחום אבליים כדי שלא יבא לטעות איזה פעם וגם אולי בלא זה אלא כדי שיתרגל לידע דחולה שהוא חי קודם ולא יצטרך לאמוד בכל פעם שיזדמן בזה. אבל משמע לי שהרדב"ז סובר שאף בידוע שיש שם מתעסקין בצרכי החולה מ"מ מצד מצות בק"ח לבד שמתפלל עליו שם שמתקבל יותר התפלה משום ששכינה שרויה למעלה ממטתו של חולה, דהא אינו מביא הרדב"ז הא דר"ע אלא הא דרב דימי בנדרים דף מ' דאמר כל המבקר את החולה גורם לו שיחיה ומפרש בגמ' הגרמא שיחיה הוא בזה שמבקש עליו רחמים שיחיה הרי דזה שמתפלל עליו נחשב גורם שיחיה, אבל הרמב"ם אינו סובר שזה יכריע העדיפות דאיכא תרתי בנחום אבליים, ל"מ כשהוא רק קדימת זמן בעלמא אלא אפילו כשא"א לו לקיים אלא אחת מהן שנמצא כשילך לנחום האבליים לא יוכל לילך לבק"ח מ"מ הא אפשר להתפלל בביתו ועדיפות התפלה אצל החולה פשיטא לו שאין בזה להכריע התרתי דאיכא בנחום אבליים.

ומשמע לי שמצד האבל החי שייך לקיים גם ע"י הטעלעפאן, אבל המצוה שמצד טובת המת לא שייך אלא דוקא כשיבא לשם במקום שמתנחמין או במקום שמת, ואף מצד האבל החי נמי ודאי עדיף כשבא לשם שהוא גם מכבדו שזה עצמו הוא ג"כ ענין תנחומין כלשון ר"ע במו"ק דף כ"א כשמתו בניו והספידום כל ישראל עמד ר"ע ואמר אחבנ"י שמעו אפילו שני בנים חתנים מנוחם הוא בשביל כבוד שעשיתם, וענין הכבוד לא שייך ע"י הטעלעפאן, דלכן למעשה אם אפשר לו לילך לבית האבלים שהוא קיום מצוה שלמה לא שייך שיפטר בטעלעפאן, אך קצת מצוה יש גם ע"י הטעלעפאן שלכן אם א"א לו ללכת לבית האבלים כגון מחמת חולי או שהוא טרוד בטירדא דמצוה יש עליו חיוב לקיים מה שאפשר לו יש לו לנחם ע"י הטעלעפאן דג"כ איכא בזה מצוה ולא יאמר כי מאחר שאינו יכול לילך לבית האבלים אין עליו שום חיוב כלל. וכה"ג כתבתי בתשובה ביו"ד ח"א סימן רכ"ג לענין בקור חולים עיין שם.

ולענין אם האבל מותר לדבר בטעלעפאן פשוט שמה שצריך שהוא לצורך גופו וביתו שמוטל עליו וצורך המנין/הענין/ שמותר לו לדבר בביתו מותר גם ע"י טעלעפאן וכן כשקוראין לו לנחמו נמי מותר ליגש אל הטעלעפאן ולקבל דברי התנחומין, ודברים בעלמא וכ"ש לשאול בשלום חבריו ואפילו בניו אסור.

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ה סימן כ

כא. קיום מצוות ניחום אבלים

הנה פשוט דהמצווה לנחם אבלים, אינו רק זה שמברכים אותו שהמקום ינחם אותו היינו שיתן לו חיזוק להתנחם. דבזה לבד אין האדם מתנחם ונעשה שקט ברוחו, שזהו עיקר התנחומין שחייבה תורה. אלא כדמצינו בחברי דאיוב שבאו אליו לנחמו, שהרבו לדבר אליו, וכן אליהוא, והקב"ה בעצמו, עד שנשקט רוחו עליו. ואיכא במו"ק דף כ"ח ע"ב, א"ר יוחנן אין מנחמין רשאים לומר דבר עד שיפתח אבל, שנאמר אחרי כן פתח איוב את פיהו, והדר ויען אליפז התימני. שלא שייך זה לענין אמירת המקום ינחם אותך, שברכה זו שייך אף כשאין האבל אומר כלום. וכשעומדין בשורה, אומרים להם המנחמים תנחמו מן השמים, בלא אמירת האבל שום דבר. אך שם אפשר לומר דעמידת אבלים במקום שעושין השורה לנחם, הוא כהתחלה בדיבור. וכן אפשר לומר גם במדות פ"ב מ"ב, דמי שאירעו דבר מקיף לשמאל, שואלין אותו מה לך מקיף לשמאל, ומשיב שאני אבל, ואומרין לו השוכן בבית הזה ינחמך, הוא כהתחלת דברים מצד האבל בזה שהשיב שאני אבל, אף שאין כוונתו לזה ששייבו לו. אבל יותר מסתבר לומר דאין זה התחלת דברים מהאבל, אלא דלתנחומים אלו שמברכו שהמקום ינחמהו וא"א לומר יותר, כמו בזמן השורה ובעזרה, וכן במנהג שקודם מזמור שיר ליום השבת נכנסין האבלים לביהמ"ד ומקיפין, ואומרים להם הקהל המקום ינחם אותך, אין צורך להתחלה דאבל, משום שאין זה חיוב התנחומין ממש, שהוא להשקט את רוחו, שאינו יוצא בזה אלא בישיבה לדבר עמו. וכמו דאשכחן בסוף מו"ק דף כ"ח ע"ב, בעובדא שמתו בניו של ר' ישמעאל ונכנסו ד' זקנים לנחמו, ר"ט וריה"ג וראב"ע ור"ע, ששם הוא דינא דר' יוחנן דאין מנחמין רשאים לומר עד שיפתח אבל.

עכ"פ משמע שאמירת המנחמים המקום ינחם אותך, הוא רק גמר דברים של המנחמים להאבל. שלכן בזמן שלא שייך ממש ענין התנחומין, שהוא כשעומדים בשורה תיכף אחר הקבורה, שאין שאין שם מקום הישיבה להאבלים, וגם עיפים ויגעים עדיין מענין הקבורה וכבוד המת, בהספדים וכדומה, הנהיגו רק לעשות מקצת מעשה התנחומין. וכן כשבאו לביהמ"ד קודם מזמור שיר ליום השבת, שאין כאן המקום לישיבת אבלות וגם לא הזמן לזה, הנהיגו לעשות הפחות שבתנחומים שאפשר. וכן הוא גם בעזרה, חייבו לנחם לכל הפחות במקצת תנחומין שאפשר. ולכן נוהגין זה אנשים שבאו לקיים מצוות תנחומין ממש, שיושבין ומתעכבין שם איזה זמן, ושמעו ודברו דברי תנחומין ממש, שבגמר דברים, כשכבר קיים מצוות התנחומין, לגמור בברכה זו דהמקום ינחם אותך, בשעה שפורש מבית האבלים לילך לביתו. שהרי התירו לומר ברכה זו להעם במקום תנחומים, בכל מקום שאירע להיות זמן קצר עם האבל. שלכן פורשין מן האבל בברכה זו. וכיוון שהוא פרישה, לא שייך לומר זה כל כך כשעדיין הוא יושב, אלא כשכבר עמד לילך מבית האבל לביתו, שניכר שהוא פורש שם לילך מבית האבל.

שולחן ערוך יורה דעה הלכות אבילות סימן שעו סעיף ג

מת שאין לו אבלים להתנחם, באים עשרה בני אדם כשרים ויושבים במקומו כל ז' ימי האבלות, ושאר העם מתקבצים עליהם; ואם לא היו שם עשרה קבועים, בכל יום ויום מתקבצים עשרה משאר העם ויושבים במקומו. הגה: ולא ראיתי נוהגין כן. וכתוב במהרי"ל: <ב> נוהגים (ב) להתפלל בעשרה כל ז' במקום שנפטר שם האדם, א והיינו על אדם שלא הניח קרובים ידועים להתאבל עליו, אבל יש לו בשום מקום שמתאבלים עליו, אין צריך (וכזה ראוי לנהוג).

שולחן ערוך יורה דעה הלכות אבילות סימן שפד סעיף ג

ג] אם אין שם מי שיתפלל להוציא את הרבים ידי חובתן, יכול האבל (ב) להתפלל להוציאן. הגה: ד ד] ומצוה להתפלל שחרית וערבית במקום שמת שם, אפילו אין אבל, כי יש בזה נחת רוח לנשמה (א"ז), והאבל מצטרף למנין (שם).